

Yksilöllisen opetuksen toteuttaminen Kainuun ammatti- opistossa

Liisa Härmä

Vastaava erityisopettaja, ravitsemuksen ao., eo.

Kainuun ammattiopisto

liisa.harma@kao.fi

Ammatillinen oppiminen ja erityisopetus

Peruskoulun jälkeinen koulutus on kaikille suomalaisille kuuluva oikeus, ja ammatillisen koulutuksen lähtökohtana ovat ammattiin opiskelevan henkilön yksilölliset edellytykset, tarpeet ja päämäärät. Eläminen tasavertaisena ja tasa-arvoisena yhteiskunnan jäsenenä on tärkeää myös yksilön hyvinvoinnin kannalta. Ammatillisen erityisopetuksen yhteydessä normalisaatio merkitsee koulutuksen tavoitteiden normaaliutta, pyrkimystä samoihin päämääriin ja tutkintoihin kuin muussakin koulutuksessa. Yksilöllisen koulutuksen merkitys kuitenkin ko-

rotuu entisestään ammatillisessa erityisopetuksessa, jossa tavoitteena on taata jokaiselle opiskelijalle mahdollisuus ammatin ja työn oppimiseen, oman elämän hallinnan kehittymiseen ja yhteiskuntaan integroitumiseen opiskelijan omista edellytyksistä ja lähtökohdista käsin. Elinikäisen oppimisen ajatus tulee koskea myös erilaisia oppimisvaikeuksia omaavia ja yksilöllisen tuen tarpeessa olevia opiskelijoita (Mänty 2000 ja 2001; Ruohotie 2000; Kakkuri 2001; Murto, Naukkarinen & Saloviita 2001; Ladonlahti 2001).

Ammatillista erityisopetusta ohjaavat samat yleiset periaatteet kuin erityiskasvatusta ja -opetusta yleensä. Ensimmäinen niistä liittyy eettisenä lähtökohdaksi olevaan ihmiskäsitykseen. Kaikkien

erityiskasvatuksellisten toimenpiteiden lähtökohtana tulee olla käsitys opiskelijan ihmisarvosta, sen kunnioittamisesta ja sen loukkaamattomuudesta (integriteetistä). Ihmisarvo ei saa perustua yksilön ominaisuuksiin ja suorituksiin eikä siihen, miten hyvin yksilö vastaa yhteiskunnassa kulloinkin vallalla olevaa ihanneihmisen kuvaa. Ihminen on ehjä, ainutlaatuinen kokonaisuus sekä fyysisesti että henkisesti, eikä tätä kokonaisuutta saa koskea, loukata tai särkeä. Ihmisellä on oikeus elää omaa elämäänsä ja olla aktiivisesti mukana kaikissa häntä koskevissa asioissa. Yksilön suostumus ja myötävaikutus erityispedagogisia ratkaisuja tehtäessä ovat toimenpiteiden välttämättömiä edellytyksiä (Ahvenainen, Ikonen & Koro 2001; Hautamäki, Lahtinen, Moberg & Tuunainen 2002; Ihsu & Ruoho, 2002; Daavittila & Mänty, 2001).

Toisena periaatteena oleva normalisaatio merkitsee yleisesti erityisopetuksen ja -tuen järjestämistä mahdollisimman paljon tavanomaisen ammatillisen opetuksen yhteydessä tai siihen sulautettuna. Yksilöllisen tuen tarpeessa olevalla opiskelijalla tulisi olla oikeus myös ammatillisessa koulutuksessaan mahdollisuuksiensa mukaan käydä lähikouluun ja hänen opetuksensa tulisi järjestää niin pitkälle kuin mahdollista yleisissä ryhmissä. Myös ammatillisen koulutuksen lähtökohtana oleva ihmiskäsitys korostaa ihmisen erilaisuuden kunnioittamista. Jokaisella opiskelijalla on omat yksilölliset voimavaransa ja niiden hyväksikäyttäminen tulee olla pedagogisten toimenpiteiden suunnittelun ja toteuttamisen perusta yksilöllisten onnistumiskokemusten saavuttamiseksi (Ladonlahti 2001; Murto, Naukkarinen & Saloviita 2001).

Kolmas yleinen erityiskasvatusta ohjaava periaate liittyy opiskelijan oikeuteen oppia ja kuulua ryhmään. Kaikilla tulee olla sairaudesta, vammasta, kulttuurista, rodusta tai sukupuolesta riippumatta yhdenvertaiset mahdollisuudet kehittää kykyjään. Ammatillisessa koulutuksessa periaate tarkoittaa jokaisen opiskelijan yhdenvertaisia mahdollisuuksia – erilaisista oppimisedellytyksistä huolimatta – osallistua yhdessä toisten kanssa ammatilliseen koulutukseen ja sijoittua koulutuksen jälkeen työhön. Ryhmään kuulumisen tavoite ei rajoitu pelkästään kouluuikaan, vaan yksilöllisen tuen tarpeessa oleva oppija tarvitsee ohjaamista ja tukea myös vapaa-ajalla arjen hallinnassa ja harrastusmahdollisuuksiin osallistumisessa. Ammatillisten opiskelijoiden erilaisuuden tunnistaminen ja ymmärtäminen merkitsee pyrkimystä vähentää kaikkien opiskelijoiden oppimisen ja sopeutumisen esteitä jo ennakolta. Yksilöllisen tuen tarpeessa olevan opiskelijan opetusjärjestelyt tähtäävät sekä hänen syrjäytymisensä (ennalta)ehkäisyyn että hänen kokonaiskuntoutukseensa, missä hänen mahdollisesti tarvitsemat muut tukitoimenpiteet (sosiaali-, terveyst-, työvoimatoimen ja vapaa-ajan palvelut) muodostavat yksilön kehitystä tukevan kokonaisuuden (Mänty 2001; Lehtinen 1998; Murto, Naukkarinen & Saloviita 2001).

Ammatillisen erityisopetuksen päämääränä on tukea yksilön yhteiskuntaan integroitumista, kehittää hänen ammatitaitoaan ja edistää hänen työllistymistään. Opiskelija oppii sekä jonkin tietyn ammatin perusvalmiuksia että työelämässä yleisesti tarvittavia työnteon valmiuksia. Itsenäistymisen ja oman elämän hallinnan taitojen kehittymisen tärkeys korostuu osana yhteisöön liittymistä.

Valmistuessaan ammatillisesta koulutuksesta yksilön odotetaan olevan mahdollisimman monella osa-alueella aikuinen. Valmennettaessa yksilöllisen tuen tarpeessa olevia nuoria (tai aikuisia) opiskelijan jälkeiseen tulevaisuuteen korostuu ammatillisen oppilaitoksen tärkeä rooli aikuisuuteen siirtymän tukemisessa. Henkilö, joka tarvitsee ammatillista erityisopetusta selviytyäkseen opinnoista, tarvitsee yleensä tukea myös aikuistumisessaan sen keskeisillä elämänalueilla (työ, koti ja perhe, vapaa-aika ja harrastukset, yhteisöön osallistuminen). Aikuistumisen toteutumiseen vaikuttaa oleellisesti se tuki, jota oppimisvaikeuksia omaavat henkilöt ja hänen läheisensä saavat uuteen elämänvaiheeseen siirtyessään ja uusia aikuisuuden tai työelämän haasteita ja vaatimuksia kohdattaessaan. Ammatillisen oppilaitoksen toimenpiteet työhön sijoittumisen ja itenäistymisen edistämiseksi ovat tärkeitä tekijöitä yksilön integroitumisen tukemisessa (Mänty 2000; 2001).

Kainuun ammattiopiston tapa toimia

- Erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma
- Ryhmänohjaajan kansio
- Hojks:t ja yksilölliset oppimispolut
- Erityisopetuksesta vastaavat opettajat koulutusaloittain
- Opettajien tuntiresurssit opiskelijan tukemiseen
- Pienryhmät ja samanaikaisopetus
- Päätoimiset erityisopettajat.

Erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Kainuun ammattiopiston erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma otettiin käyttöön 1.8.2002 alkaen, suunnitelmaa päivitetään lukuvuosittain saatujen palautteiden pohjalta. Suunnitelman päivittämisestä vastaa oppilaitoksen vastaava erityisopettaja.

Suunnitelma pohjautuu Kajaanin kaupungin perusopetuksen erityisopetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelmaan. Suunnitelmassa kuvataan erityisopetuksen säädöspohja, yksilöllisen tuen tarpeen kartoitus, henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevien suunnitelmien vahvistaminen ja opiskelijoiden tarvitsemat tukitoimet sekä arvioinnin perusteet.

Ryhmänohjaajan kansio

Ryhmänohjaajan kansio on rakennettu ja tallennettu digitaaliseen muotoon. Kansio on tarkoitettu ensimmäisen luokan ryhmänohjaajien työvälineeksi, pitäen sisällään mm. tulohaastattelulomakkeet, lähtötason kartoitukset ja hojks-lomakkeet. Jokaisella koulutusaloilla on pidetty koulutustilaisuus kansion käytöstä. Varsinkin 1. luokkien ryhmänohjaajien rooli on tärkeä, jotta opiskelijat saadaan sitoutettua opiskeluun.

Henkilökohtaiset opetuksen järjestämistä koskevat suunnitelmat (HOJKS) ja yksilölliset oppimispolut

Kaikille yksilöllisen tuen tarpeessa oleville opiskelijoille laaditaan hojks. Hojks:ssa kuvataan opiskelijan vahvuudet ja tuen tarpeet. Tarvittaessa laaditaan henkilökohtaiset tavoitteet ja suun-

nitellaan opetuksen tukitoimet kurssi-kohtaisesti, seurataan tukitoimien toteutumista ja arvioidaan tukitoimien riittävyyttä. Opiskelijan oppimispolku pyritään rakentamaan niin, että se tukee opiskelijan vahvuuksia, ammatillista kasvua sekä kasvamista aikuisuuteen.

Erityisopetuksesta vastaavat opettajat koulutusaloittain ja toimipisteittäin

Koulutuslakohtainen erva-opettaja-järjestelmä on koettu hyväksi. Alakohdaisilla opettajilla on paras ”näppituntuma” oman alansa opiskelijoiden tuen tarpeesta ja niistä menetelmistä, joilla opiskelua saadaan tuettua. Opettajat tuntevat kollegansa ja pystyvät tukemaan heitä opiskelijan oppimispolun rakentamisessa. Oppilaitoksen erityisopetuksen tiimi kokoontuu kuukausittain pohtimaan opiskelun yksilöllistämistä ja pyrkii kehittämään erilaisen oppijan tukemista.

Opettajien tuntiresurssit opiskelijan tukemiseen

Koulutusalan opettajille on varattu tuntiresurssi, jonka he käyttävät samanaikaisopetukseen, yksilöohjaukseen ja tarvittaessa osallistuvat hojks:n laadintaan. Kokemukset tästä järjestelmästä ovat olleet lupaavia, opiskelijat ovat edenneet opinnoissaan ja saaneet onnistumisen kokemuksia, kun opettajalla on ollut enemmän aikaa ohjaukseen.

Pienryhmät ja samanaikaisopetus

Toteutettaessa opetus pienryhmissä ja/tai samanaikaisopetuksena on voitu huomioida opiskelijoiden tietotaso ja erilaiset oppimismenetelmät. Opettajalla on ollut enemmän aikaa henkilökohtaiseen ohjaukseen, minkä seurauksena

opiskelijat ovat saaneet kurssit suoritettua joko opetussuunnitelman tavoittein tai mukautetuin tavoittein.

Päätoimiset erityisopettajat

Oppilaitoksessa on kaksi päätoimista erityisopettajaa. Erityisopettaja konsultoi ja kouluttaa opettajia, kehittää opetusmenetelmiä ja -järjestelyjä sekä toimii moniammatillisten tiimien jäsenenä. Osan työajasta he toimivat samanaikaisopettajina ammattiaineissa ja yhteisten aineiden pienryhmäopetuksessa sekä opiskelijoiden yksilöohjauksessa.

Yksilöllisen opetuksen tulevaisuus Kainuun ammattiopistossa

”**A**mmatillisen erityisopetuksen järjestämisessä ensisijaisena vaihtoehtona on integraatio eli koulutus ammatillisissa oppilaitoksissa. Tavoitteena on liikkumis-, kommunikaatio- ja asenne-esteetön ammatillinen oppilaitos, jossa myös tukea tarvitseva opiskelija on tavallinen opiskelija.

Ammatillista koulutusta kehitetään siten, että ammatillinen erityisopetus sulautuu luonnolliseksi osaksi yleistä koulutustarjontaa ja käytännön työtä oppilaitoksissa. Tarvittavin tukitoimin ja opetusta tarvittaessa mukauttamalla mahdollistetaan osallistuminen ammatilliseen koulutukseen kaikilla koulutusaloilla opiskelijan taustasta ja oppimis-edellytyksistä riippumatta ottaen huomioon kunkin alan erityisvaatimukset. Kehittämistoimien valmistelussa otetaan huomioon inklusion eteneminen koulutuksessa ja yhteiskunnassa.” (OPM työryhmien muistioita 6:2002).

Yksilöllisen opetuksen tulevaisuuden

visiot asettavat uudenlaisia haasteita oppilaitokselle. Pystyäksemme vastamaan haasteisiin tarvitaan henkilöstön perus- ja täydennyskoulutusta jonka tulee tähdätä kahteen päätavoitteeseen: 1) erityisopiskelijoiden tunnistamiseen ja erityisopiskelijoiden ohjaukseen sekä 2) erityispedagogiikkaan. Transitiivaihe perusopetuksesta toiselle asteelle toimii hyvin Kajaanin kaupungin sisällä, maakunnan muiden kuntien välillä yhteistyö vaatii edelleen kehittämistä. Perusopetuksen päättövaiheessa tuleekin kiinnittää huomiota siihen, että erityisopetuksessa olevat ja muut tukea tarvitsevat saavat transitiivaiheessa tarkoituksenmukaisen ohjauksen. Ohjauksella on merkittävä vaikutus opintojen jatkumiseen ja sitä kautta syrjäytymisen ehkäisyyn. Ammatillisissa opinnoissa riittävän ohjauksen ja tukitoimien avulla entistä suurempi joukko opiskelijoista saavuttaa tutkinnon.

Vuonna 2005 alkava Kainuun hallintokokeilu asettaa oppilaitoksen toiminnalle uudenlaisia haasteita. Tällä hetkellä rakennetaan yhteistä erityisopetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa Kainuun maakunta – kuntayhtymän koulutustoimialan ammatillisenkoulutuksen tulosalueelle.

Lähteet

Ahvenainen, O. & Ikonen, O. & Koro, J. 2001. Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön. WSOY: Helsinki

Daavittila, O. & Mänty, T. 2001. Ammatillinen erityisopetus. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja opetus Suomessa. Juva: Lastensuojelun keskusliitto.

Hautamäki, J. & Lahtinen, U. & Moberg, S. & Tuunainen, K. 2002. Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: WSOY.

Ihatsu, M. & Ruoho, K. 2001. Erityisopetus peruskoulussa. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja opetus Suomessa. Juva: Lastensuojelun keskusliitto.

Kakkuri, I. 2001. Aikuiserityispedagogiikkaa etsimässä – Lukemisen ja kirjoittamisen ongelmat elinikäisessä oppimisessa. Teoksessa T. Ladonlahti & R. Pirttimaa (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Espoo: Palmenia-kustannus.

Ladonlahti, T. 2001. Oppimisen merkitys ja mahdollisuudet yhteisöön liittymisen tukemisessa. Teoksessa T. Ladonlahti & R. Pirttimaa (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Espoo: Palmenia-kustannus.

Lehtinen, U. 1998. Erityispedagogiikka taasoittaa tietä työelämään. Teoksessa T. Ladonlahti, A. Naukkarinen & S. Vehmas (toim.) Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: Atena-kustannus.

Murto, P., Naukkarinen, A. & Saloviita, T. (toim.) 2001. Inklusion haaste koululle. Oikeus yhdessä oppimiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mänty, T. 2000. Ammatillisista erityisoppilaitoksista elämään. Jyväskylä: Studies in education, psychology and social research 159.

Mänty, T. 2001. Koulutus integraation tukena. Teoksessa T. Ladonlahti & R. Pirttimaa (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Espoo: Palmenia-kustannus.

Opetusministeriön työryhmien muistioita 6:2002. Ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen

Ruohotie, P. 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Porvoo: WSOY.